

A HÁZASSÁG ALKOTMÁNYJOGI VÉDELME ÉS AZ ÉLETTÁRSI KAPCSOLAT

ZSIROS ANNAMÁRIA*

Tanulmányomban egy viszonylag új, többek által vitatott jogintézménnyel foglalkozom: a bejegyzett élettársi kapcsolat alkotmányos megítélésével. Kutatásom középpontjában a bejegyzett élettársi kapcsolatra vonatkozó alkotmánybírói határozatok állnak, de feldolgozásra kerül a témához kapcsolódó szakirodalom és jogszabályok is. A bejegyzett élettársi kapcsolatra vonatkozó korábbi szabályozást az Alkotmánybíróság alkotmányellenesnek találta, és megsemmisítette. Ennek eredményeként a bejegyzett élettársi kapcsolatra vonatkozó jogi szabályozás átalakításra került. A jogintézménnyel kapcsolatban ugyanakkor továbbra is merülnek fel aggályok. Tanulmányomban a szabályozási problémákat veszem számba, és arra törekszem, hogy azokra indokolt megoldási javaslatokat dolgozzak ki, amelyek a későbbiekben hasznosíthatóak a jogalkotás számára.

Kulcsszavak: Alkotmánybíróság, alkotmánybírói határozat, azonos neműek, bejegyzett élettársi kapcsolat, bejegyzett élettársakról szóló törvény.

In my study I turned my attention to a relatively new and contentious legal institution: the registered partnership and its constitutional judgement. In the centre of my research I put the constitutional court resolutions regarding the registered partnership, but the relevant literature and acts are processed as well. Former act concerning to individuals living in registered partnership was found unconstitutional by the Constitutional Court and was abrogated after that. In consequence the juridical regulation related to registered partnership was changed. Nevertheless there are still many qualms regarding this legal institution. In my study I collect the problems in the regulation and my aim is to elaborate reasonable proposals to solve them in order to make them useful for the future codification.

Keywords: Constitutional court, Constitutional Court resolution, same-sex individuals, registered partnership, Act about individuals living in registered partnership.

1. Bevezetés

Az utóbbi évtizedekben a tartós párkapcsolati formák átalakultak. Tény, hogy már a korábbiakban is beszélhetünk élettársi kapcsolatról, azonban jelentősen háttérbe szorult a házasság intézményéhez képest, mind gyakoriságát, mind népszerűségét, mind elfogadottságát tekintve. Az élettársi kapcsolat elterjedése hazánkban az 1980-as évek második felére tehető, és ebben az időszakban is leginkább a fiatalok körében – mint a házasság próbája – vált népszerűvé.¹ Erre a demográfiai változásra tekintettel a jogalkotó számára elkerülhetetlenné vált e jogintézmény definiálása és tartalommal való feltöltése.

* Dr. ZSIROS ANNAMÁRIA
PhD-hallgató
Miskolci Egyetem ÁJK, Alkotmányjogi Tanszék
3515 Miskolc-Egyetemváros
dr.zsiros.annamaria@gmail.com

¹ PONGRÁCZ Tiborné–SPÉDER Zsolt: *Élettársi kapcsolat és házasság – hasonlóságok és különbségek az ezredfordulón.* Szociológiai Szemle, 2003/4. 55–75.

2. Történeti előzmények

Az 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban: Ptk.) még nem szabályozta az élettársi kapcsolatokat, ennek hiányát a Legfelsőbb Bíróság gyakorlata pótolta, amely kimondta, hogy élettársak között vagyoni közösség jön létre, amelyek rendelkezésénél – ellenkező megállapodás hiányában – a polgári jog szabályait kell alkalmazni.² Később, a polgári törvénykönyv módosításáról szóló 1977. évi IV. törvény 578. §-ában megjelenik az élettársi kapcsolat definíciója, amely szerint „Az élettársak – házasságkötés nélkül, közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő nő és férfi – együttélésük alatt a szerzésben való közreműködésük arányában szereznek közös tulajdont. Ha a közreműködés aránya nem állapítható meg, azt azonos mértékűnek kell tekinteni. A háztartásban végzett munka a szerzésben való közreműködésnek számít.”

Ebben a definícióban élettársak alatt még egy férfi és egy nő együttülését, érzelmi gazdasági közösségét értjük, azonban a társadalmi változások aktuálissá tették az azonos neműek közötti érzelmi, gazdasági kapcsolatok jogi szabályozását is. Tizennyolc évvel később, 1995-ben került az Alkotmánybíróság elé az a kérdés, amelyben az indítványozó kérte a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény 10. § (1) bekezdése alkotmányossági vizsgálatát,³ továbbá a Polgári törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 578/G. § (1) bekezdésének felülvizsgálatát.⁴ A vizsgálat eredményeképp a 14/1995. (III. 13.) számú alkotmánybírósági határozat kimondta, hogy az indítvány első része nem megalapozott, mivel a családjogi törvény a házasságot különneműek kapcsolatára korlátozó előírása férfiak és nők számára egyaránt tiltja a házasságkötést velük azonos neműekkel. Az indítvány második felvetésének helyt adott, mivel valóban diszkriminatív és ellentétes az Alkotmánnyal, hogy a Ptk. az élettársi kapcsolatot csupán különnemű személyek vonatkozásában definiálta, és nem volt tekintettel az azonos neműek között fennálló érzelmei, gazdasági és szexuális kapcsolatra.⁵ Kijelenthetjük tehát, hogy az 1995-ös határozat óta élettársi kapcsolat nem csak különnemű, hanem azonos nemű személyek között is fennállhat, valamint, hogy az élettársi kapcsolat mai napig hatályos fogalmát az 1996. évi XLII. törvény⁶ vezette be a magyar jogba.

3. A skandináv, német és francia–luxemburgi modell

Az utóbbi években a társadalmi változásoknak köszönhetően felmerült az élettársi kapcsolatok bejegyzése iránti igény mind hazánkban, mind Európában. Három szabályozási megoldás választható el; skandináv, német, valamint a francia–luxemburgi modell. A skandináv modell jellegzetessége, hogy viszonylag korán, 1989-ben elsőként Dánia szabályozta, majd 1993-ban Norvégia, 1994-ben Svédország és végül a többi skandináv

² A 369. számú állásfoglalással módosított 94. számú PK állásfoglalás.

³ „Házasságot nagykorú férfi és nő köthet”.

⁴ Élettársak: „házasságkötés nélkül, közös háztartásban érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő nő és férfi.”

⁵ 14/1995. AB-határozat.

⁶ Az 1996. június 19. napjától hatályos új törvényi értelmező szabály megszüntette a hátrányos megkülönböztetés alkotmányos tilalmába ütköző jogi szabályozást: a 685/A. § szerint az élettárs – ha jogszabály másként nem rendelkezik – két, házasságkötés nélkül közös háztartásban, érzelmi és gazdasági közösségben együtt élő személy. Ettől kezdve az azonos és különböző neműek élettársi kapcsolatát a jog egyenlően kezeli.

állam többsége is csatlakozott a bejegyzett élettársi kapcsolat bevezetéséhez. Háttér jogszabálya a házassági és a családjog, azonban a szabályozás a bejegyzett élettársaknak kevesebb jogokat ad az örökbefogadás és a mesterséges megtermékenyítés terén. A német modell csak az azonos nemű élettársak számára nyitja meg a bejegyzés lehetőségét, és a skandináv modellhez képest a legfőbb különbség a kérdés külön törvényben való szabályozása. A francia modell központjában az ún. polgári szolidaritási szerződés áll, amelynél a bejegyzett élettársi kapcsolat a helyi önkormányzatoknál bárki által megköthető (tehát nem csak azonos neműeknél), és bírósági beavatkozás nélkül megszüntethető, azonban a szerződő felek általi közös örökbefogadásra és törvényes öröklésre nem ad jogalapot.

4. Az Alkotmánybíróság 154/2008. (XII. 17.) számú határozata

Hazánkban a T/4411. szám alatti törvényjavaslat alapján született a bejegyzett élettársi kapcsolatokról szóló 2007. évi CLXXXIV. törvény, azonban 2009. január 1-jére tervezett hatálybalépése helyett az Alkotmánybíróság 154/2008. (XII. 17.) számú határozatában megsemmisítette. E szerint a törvény szerint bejegyzett élettársi kapcsolat akkor jött volna létre, ha együttesen két tizennyolcadik életévét betöltött személy (akár azonos, akár külön nemű) az anyakönyvvezető előtt megjelenik, és személyesen kijelenti, hogy egymással bejegyzett élettársi kapcsolatban kíván élni (kiskorú a gyámhatóság engedélyével sem élhet bejegyzett élettársi kapcsolatban).⁷ Hat indítvány érkezett az Alkotmánybírósághoz, és az indítványozók többsége szerint a bejegyzett élettársakról szóló törvény (a továbbiakban: Békvt.) sérti a házasság és a család védelmét deklaráló alkotmányi szakaszt,⁸ mivel véleményük szerint a bejegyzett élettársi kapcsolat intézménye azonos a házassággal, tekintettel arra, hogy a két jogintézmény (házasság és bejegyzett élettársi kapcsolat) között olyan csekély a különbség, hogy voltaképpen a bejegyzett élettársi kapcsolat a házasság intézményének tartalmi megkettőzését jelentené. Az indítványozók sérelmezték továbbá azt is, hogy a Békvt. nem garantálja megfelelően az érintett tisztségviselők, nevezetesen az anyakönyvvezetők, közjegyzők lelkiismereti és vallás-szabadságát, mivel a törvény nem biztosítja számukra a bejegyzett élettársi kapcsolatok létrehozásának megtagadását vallási, politikai nézeteikre hivatkozva. Kifogásolták még többek között a Békvt. Alkotmány 54. § (1) bekezdésébe⁹ ütközését, mivel az indítványozó álláspontja szerint csak a férfi és a nő közötti házasság méltó az emberhez, mindezek mellett több indítványozó előterjesztette a bejegyzett élettársakról szóló törvény az Alkotmány 70/A. § (1)¹⁰ bekezdéssel való ütközését.¹¹

Az Alkotmánybíróság (a továbbiakban: AB) elsőként a házasság intézményének védelmére vonatkozó, az államot terhelő alkotmányi kötelezettség jelentését és tartalmát

⁷ HÁMORI Antal: „A bejegyzett élettársi kapcsolat” szabályozásának alkotmánybírósági megítélése és szabályozásának vitás kérdései. Magyar jog, 2011/2. 93.

⁸ 1949. évi XX. törvény 15. §: „A Magyar Köztársaság védi a házasság és a család intézményét.”

⁹ 54. § (1): „A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.”

¹⁰ „70/A. § (1) A Magyar Köztársaság biztosítja a területén tartózkodó minden személy számára az emberi, illetve az állampolgári jogokat, bármely megkülönböztetés, nevezetesen faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül.”

¹¹ 154/2008. AB-határozat.

vizsgálta. Az AB 7/2006. (II. 22.) számú határozatában megállapította, hogy az Alkotmány 15. §-a a házasság és a család objektív intézményvédelmi kötelezettségét állapítja meg. „Erre a rendelkezésre alanyi jog nem alapítható, ez ugyanis az államnak a házasság és a család védelmére vonatkozó köteleességét fogalmazza meg: azt az államcél, hogy a törvényhozó jogszabályok megalkotása útján részesítse védelemben a házasság és a család intézményét”¹² A 14/1995. (III. 13.) AB-határozat szintén értelmezte a házasság fogalmát, és megállapította, hogy a házasság kultúránkban és jogunkban egy férfi és egy nő életközössége. Célja a közös gyermekek születésének és a családban való felnevelésének, valamint a házastársak kölcsönös gondoskodásban és támogatásban való együttélésének biztosítása.

A Testület kimondta, hogy az Alkotmány a házasság intézményét egy férfi és egy nő életközösségeként védi, ugyanis amíg eredeti és tipikus rendeltetéséből folyóan a házastársak különeműsége feltétele és fogalmi eleme a házasságnak, addig a gyermekek nemzésére és szülésére való képesség nem. E határozat indokolásnak utolsó részében már részletezi a törvényhozónak azt a lehetőségét, miszerint a jogalkotó egyenlő jogállást biztosítson a határozat szerinti élettársi viszonynak megfelelő kapcsolatban együtt élők számára, ahol az együtt élők neme szerinti megkülönböztetésnek nincs alkotmányos indoka.¹³

Az intézményvédelmi kötelezettség mellett az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jogból¹⁴ a házasságkötéshez való jogot is levezette. A 22/1992. (IV. 10.) AB-határozat szerint: „A házasság intézményének alkotmányos védelme az Alkotmánybíróság álláspontja szerint azt is jelenti, hogy az Alkotmány egyben garantálja a házasságkötés szabadságát. Az Alkotmánybíróság az emberi méltósághoz való jog alkotmányos értelmezése során már több határozatában rámutatott arra, hogy az emberi méltósághoz való jog mint az „általános személyiségi jog” egyik megfogalmazása magába foglalja az önrendelkezés szabadságához való jogot is [8/1990. (IV. 23.) és 57/1991. (XI. 8.) számú AB-határozatok]. Márpedig az önrendelkezési jog része a házasságkötés szabadságához való jog, így ez a jog az Alkotmány 54. § (1) bekezdése alapján ugyancsak alkotmányos védelemben részesül.”¹⁵

Ezt a megállapítást az Alkotmánybíróság jelen határozatában azzal egészítette ki, hogy az emberi méltóság jogának részét képező önrendelkezési jogból nem csupán a házasságkötéshez való jog vezethető le, hanem az élettársi kapcsolat létesítésének szabadsága is ide kötődik. Az AB rámutat arra, hogy az Alkotmányból nem a házassági kötelék mint együttélési forma „egyedüli” (kizárólagos), hanem a „különös” (kiemelt, alkotmányos szintű) védelme vezethető le. Ezek alapján tehát az alaptörvény nem zárja ki más, a házasságtól eltérő párkapcsolatok törvényi szintű oltalmát, vagyis a jogalkotónak joga van más párkapcsolati formák törvényi szintű szabályozásához is. A jogalkotó döntése továbbá az is, hogy milyen eszközökkel (kedvezmények) és hogyan valósítja meg ezt a jogvédelmet, vagyis „nem alkotmányellenes sem az, ha a jogalkotó bizonyos joghatásokat kizárólag a házassághoz kapcsol, sem pedig az, ha a házasságra vonatkozó egyes szabályokat más együttélési formára is alkalmazni rendel, mindaddig, ameddig ezt az együttélési formát tartalmilag nem azonosítja a házassággal.”¹⁶

¹² 7/2006. (II. 22.) AB-határozat.

¹³ 14/1995. (III. 13.) AB-határozat.

¹⁴ 1949. évi XX. tv. 54. § (1) bek.

¹⁵ 22/1992. (IV. 10.) AB-határozat.

¹⁶ 154/2008. (XII. 17) AB-határozat.

A Testület áttekintette a bejegyzett élettársi kapcsolat jogi jellegét és a házassághoz való viszonyát, tekintettel arra, hogy az indítványozók érvelésüket a házasság és a Békvtv. által megteremtett bejegyzett élettársi kapcsolat lényegi, tartalmi azonosságára alapították. Az AB megállapította, hogy a Békvtv. 2. §-ának utaló szabályai¹⁷ „quasi házassággá” teszik a bejegyzett élettársi kapcsolatot. A bejegyzett élettársi kapcsolat és a házasság intézménye közötti különbségek különmemű párok esetében nem jelentősek, és így a bejegyzett élettársi kapcsolat bevezetése a házasság mint jogintézmény megkettőződésének tekinthető. Ezért a bejegyzett élettársi kapcsolat Békvtv. szerinti formájában a férfi és a nő házasságának valódi konkurenciáját jelenti. Az Alkotmánybíróság leszögezi, hogy az Alkotmány 15. §-a nem csupán a fennálló házasságok védelmét, hanem olyan jogi környezet megteremtését is megköveteli, amely arra ösztönzi polgárait, hogy a lehetséges együttélési formák közül a házasságot válasszák és családot alapítsanak. Az viszont, hogy a különmeműek számára két, jogi tartalmát tekintve azonos, csupán elnevezésében különböző intézményt bocsát rendelkezésre kapcsolatuk állami közreműködéssel történő elismerésére, jogbizonytalanságot okoz.¹⁸ A házasság alkotmányi védelme azonban értelemszerűen nem érvényesül azok vonatkozásában, akik azonos neműek következtében nem köthetnek egymással házasságot, hiszen amíg a különmemű párok választhatnak a házasság vagy élettársi kapcsolat között, addig az azonos neműek jogi lehetőség hiányában csak és kizárólag az élettársi kapcsolat mellett dönthetnek. Így a Testület megállapította, hogy az azonos neműek tartós párkapcsolata számára az elismerés és a védelem igénye – mivel ők házasságra nem léphetnek – az emberi méltósághoz való jogból¹⁹ és az abból származtatott önrendelkezési jogból, az általános cselekvési szabadságból, illetve a személyiség szabad kibontakoztatásához való jogból²⁰ levezethető. Az azonos neműek számára a bejegyzett élettársi kapcsolata de facto élettársi viszonyhoz képest valódi — eddig számukra nem biztosított — elismerést és jogi védelmet nyújtana. Egy ilyen jogintézmény célja egyrészt a regisztráció lehet, másrészt a törvényhozó által az azonos neműek bejegyzett élettársi kapcsolat szabályainak lényeges alanyi, személyi és vagyoni jogosultságokkal és kötelezettségekkel való kitöltése. E körben lehetősége van a jogalkotónak, hogy a házastársakra vonatkozó szabályok áttekintése után azok közül a megfelelőket alkalmazni rendelje az azonos nemű bejegyzett élettársakra is. A Testület rámutatott, hogy a különmeműek házassága nem kerül hátrányosabb helyzetbe, valamint a házasságkötési joggal rendelkező különböző nemű párok helyzetét az azonos neműek regisztrált élettársi kapcsolata nem befolyásolja, különösen nem sérti, vagy veszélyezteti. Mindezekre

¹⁷ 2. § (1) Az e törvényben nem szabályozott kérdésekben a bejegyzett élettársi kapcsolatra a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (a továbbiakban: Csjt.) házasságra vonatkozó rendelkezéseit alkalmazni kell. A Csjt. közös gyermekké fogadásra és a házastársak névviselésére vonatkozó rendelkezései nem alkalmazhatóak a bejegyzett élettársakra.

(2) Ha törvény eltérően nem rendelkezik,

a) a házasságra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársi kapcsolatra,

b) a házastársra vagy házastársakra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársra vagy élettársakra,

c) az özvegyre vonatkozó szabályokat az elhunyt bejegyzett élettárs túlélő bejegyzett élettársára,

d) az elvált személyre vonatkozó szabályokat arra a személyre, akinek bejegyzett élettársi kapcsolatát megszüntették,

e) a házaspárra vonatkozó szabályokat a bejegyzett élettársakra is megfelelően alkalmazni kell.

¹⁸ 154/2008.(XII.17) AB-határozat.

¹⁹ 1949. évi XX. tv. 54. §.

²⁰ 8/1990. (IV. 23.) AB-határozat.

tekintettel az Alkotmánybíróság a Békvt-t megsemmisítette, és ezzel megakadályozta annak 2009. január 1-i hatálybalépését.²¹

Balogh Elemér alkotmánybíró párhuzamos indokolásában további indokokkal támasztja alá, miért szükséges a bejegyzett élettársi kapcsolat és a házasság elválasztása során szigorúbb alkotmányossági mércét alkalmazni. Indokait az Alkotmány 15. §-ára alapozza. Hangsúlyozza, hogy a házasság számára biztosított kiemelt védelem megteremtése azt jelenti, hogy annak elismerése és a hozzá rendelt jogosultságok eltérnek más párkapcsolati formákétól.

Kiemeli továbbá, hogy az Alkotmány csak a különművek közötti házasságkötés feltételeinek egyenlő szabályozását követeli meg a jogalkotótól, ami nem foglalja magában azt, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolatban élőknek a házasfelekkel azonos jogi státuszt kell kapniuk. Az alkotmánybíró szerint az is fontos követelmény, hogy a jogalkotó különböző jogterületeken biztosított kedvezményekkel is kifejezze az alkotmányosan védett és nem védett jogintézmények közötti különbséget.²²

Kiss László alkotmánybíró is egyetértett a határozat rendelkező részével, azonban véleménye szerint az indokolásnak részletesen be kellett volna mutatnia azokat a feltételeket, amelyek fennállása esetén az azonos nemű párok bejegyzett élettársi kapcsolata törvényi szintű megteremtése nem alkotmányellenes. Az Alkotmány 15. §-a alapján az államnak az alkotmányos intézményvédelmi kötelességéből eredően a különmű személyek tartós életközösségén nyugvó „értéket” minden rendelkezésre álló módon, akár pozitív diszkriminációval is támogatnia kell. Az azonos nemű személyek bejegyzett élettársi kapcsolatát szabályozó törvény csak addig nem tekinthető alkotmányellenesnek, ameddig a házasságot s a házasságra épülő családot nem veszélyezteti, tehát a bejegyzett élettársi kapcsolat jogintézményének létrehozása nem alkotmányellenes mindaddig, amíg az lényegi tartalmi elemeiben nem válik azonossá a házassággal.²³

Bragyova András alkotmánybíró is egyetértett a határozat rendelkező részének azon megállapításával, miszerint nem alkotmányellenes az azonos neműek bejegyzett élettársi kapcsolatának megteremtése, azonban nem értett egyet a Békvt. megsemmisítésével, ezért a határozathoz különvéleményt csatolt. Rámutat, hogy a házasság alkotmányos fogalma a társadalomban uralkodóan elfogadott házasság- és családfelfogással együtt változhat, amelynek követése a törvényhozó feladata. Bragyova András a házasság alkotmányjogi védelmének három változatát különíti el. Az első a házasság mint jogintézmény létezését biztosítja, míg a második esetben a házasság védelme annak preferálását jelenti. A védelem harmadik, legerősebb formája a házasság intézményének jogi kizárólagosságának biztosítása.

Az alkotmánybíró szerint csak a házasság alkotmányos védelmének első változata egyeztethető össze az alkotmányos demokrácia alapvető értékével, a társadalomban élő emberek szabadságával és egyenlőségével, ugyanis a védelemnek csak ez a formája nem különböztet a házasságot választók és nem választók között. Véleménye szerint az államnak egyenlően kell kezelnie a házasság mellett döntő és a házasságot kötni nem kívánó, esetleg nem is tudó polgárait, az egyenlően kezelés pedig kizárja a házasság intézményének jogi eszközökkel történő ráerőltetését vagy kedvezményekkel való ösztönzését. Az Alkotmánybíróság az emberi méltóság – és így az önrendelkezési jog – részének tekinti a házasságkötés jogát, ugyanis ha a házasságkötés szabadsága alkotmányos

²¹ 154/2008. (XII. 17.) AB-határozat.

²² 154/2008. (XII. 17.) AB-határozat – Balogh Elemér alkotmánybíró párhuzamos indokolása.

²³ 154/2008. (XII. 17.) AB-határozat – Kiss László alkotmánybíró párhuzamos indokolása.

jog, ugyanennyire alkotmányos jog a nem-házasodás szabadsága is. Ezt éppúgy tiszteletben kell tartania a törvényhozónak. Véleménye szerint a bejegyzett élettársi kapcsolat szabályozásának házasságtól eltérő vonásai elegendőek lettek volna arra, hogy azt új, önálló jogintézménynek tekintsük.²⁴

5. A 2009. évi XXIX. törvény

A Testület megsemmisítő határozatát követően 2009. május 8-án a Magyar Közlönyben kihirdették az új, 2009. évi XXIX. törvényt a bejegyzett élettársi kapcsolatáról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról. E törvény egyrészt szabályozza a bejegyzett élettársi kapcsolatokat, másrészt a de facto élettársi kapcsolatok nyilvántartásba vételének eljárását. E törvény szerint „Bejegyzett élettársi kapcsolat akkor jön létre, ha az anyakönyvvezető előtt együttesen jelenlévő két, tizennyolcadik életévét betöltött, azonos nemű személy személyesen kijelenti, hogy egymással bejegyzett élettársi kapcsolatot kíván létesíteni.”²⁵ A törvényhozó tehát csak az azonos nemű párok számára teszi lehetővé igénybe venni az új jogintézményt, és elvégezte a bejegyzett élettársi kapcsolat és a házasság szabályainak összehangolását. A korábbi Békvtv.-hez képest – azonos neműekre való helyesbítésen kívül – lényegi változást nem, pusztán finomítást végzett az új törvényen. A házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat közötti főbb eltérések az új törvény 3. §-a alapján az alábbiak:

3. § (2) „A bejegyzett élettársakra a házastársak által történő közös gyermekké fogadásra vonatkozó szabályok nem alkalmazhatóak. A bejegyzett élettársi kapcsolat apasági vélelmet nem keletkeztet.

(3) A házastársak névviselésére vonatkozó rendelkezések nem alkalmazhatóak a bejegyzett élettársakra. Bejegyzett élettársi kapcsolat létesítése esetén a bejegyzett élettárs volt férje nevét a házasságra utaló toldással nem viselheti tovább, és ez a joga akkor sem éled fel, ha a bejegyzett élettársi kapcsolata megszűnt. Ha a leendő bejegyzett élettárs a bejegyzett élettársi kapcsolat létesítését megelőzően házassági névként volt férje nevét vagy családi nevét viseli a házasságra utaló toldással, és házassági nevét nem módosítja másik házassági névviselési formára, a születési családi nevének viselésére jogosult.

(4) Az emberi reprodukcióra irányuló, külön törvény szerinti eljárásoknak a házastársakra vonatkozó rendelkezései a bejegyzett élettársakra nem alkalmazhatóak.”²⁶

Jól látható a fent említett rendelkezésekből, hogy a bejegyzett élettársakat a közös gyermekké fogadás, valamint az emberi reprodukciós eljárásban való részvétel nem illeti meg. A névviselés vonatkozásában a jogalkotó tiltja a bejegyzett élettárs számára, hogy a volt házastársa nevét használja, a születési nevét jogosult használni. A diszkrimináció elkerülését garantálja az a szabályozás, amely szerint azon nyilatkozatok esetén, amelyek a családi állapotra vonatkoznak, a „házas” és a „bejegyzett élettárs”, az „özvegy” és az „özvegy bejegyzett élettárs”, illetve az „elvált” és az „elvált bejegyzett élettárs” megjelölést együttesen kell alkalmazni.”²⁷ A bejegyzett élettársi kapcsolat megszűnhet az egyik bejegyzett élettárs halálával, bírósági felbontással vagy közjegyző általi megszüntetéssel. E

²⁴ 154/2008. (XII. 17.) AB-határozat – Bragyova András Alkotmánybíró különvéleménye.

²⁵ 2009. évi XXIX. törvény a bejegyzett élettársi kapcsolatáról, az ezzel összefüggő, valamint az élettársi viszony igazolásának megkönnyítéséhez szükséges egyes törvények módosításáról 1. § (1) bek.

²⁶ 2009. évi XXIX. törvény 3. § (2)–(3)–(4) bek.

²⁷ 2009. évi XXIX. törvény 3. § (5) bek.

kapcsolatot a felek közös megegyezése alapján a közjegyző nemperes eljárásban szünteti meg, amelyet a 2008. évi XLV. törvény szabályoz.²⁸ Ezeken a szabályokon felül az új törvény lehetőséget ad még a de facto élettársi viszonyok nyilvántartásba vételére,²⁹ amit feladatként szintén a közjegyzők hatáskörébe utal, és amely a gyakorlatban az Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartásának vezetését jelenti. Ez a nyilvántartás az ügyfelek azon nyilatkozatait tartalmazza, amely szerint élettársi kapcsolatban élnek egymással, és célja az élettársi kapcsolat fennállása bizonyításának megkönnyítése.

A gyakorlatban ez úgy valósul meg, hogy az élettársi kapcsolat fennállása tekintetében a bizonyítás terhe megfordul, vagyis egy esetleges jogvitában az élettársi nyilvántartásban szereplő adatokról kiállított tanúsítvány önmagában bizonyítja az élettársi kapcsolat fennállását, és az ennek ellenkezőjét állító félnek kell bizonyítania azt, hogy az élettársi nyilvántartásban szereplő közös nyilatkozat ellenére az élettársi kapcsolat nem áll fenn. Az élettársi nyilatkozat élettársi nyilvántartásba történő felvételével az élettársak vagyoni jogviszonyára továbbra is a Ptk. vagyoni jogi rendelkezései az irányadók (tehát rájuk a házassági vagyoni jog szabályai nem alkalmazhatók), valamint a nyilvántartásba vételnek öröklési jogi hatása nincs, tehát egymásnak nem válnak törvényes örökösivé. A különmemű élettársak esetében élettársi nyilatkozat nyilvántartásba vétele a fentiekben túl apasági vélelmet is keletkeztet, vagyis a gyermek apjának kell tekinteni azt a férfit, aki az anyával a fogamzási idő kezdetétől a gyermek születéséig eltelt idő vagy annak egy része alatt a közjegyző által vezetett Élettársi Nyilatkozatok Nyilvántartása által igazolt élettársi kapcsolatban élt.³⁰

6. Az Alkotmánybíróság 32/2010. (III. 25.) számú határozata

A 2009. évi XXIX. törvényre visszatérve megállapítható, hogy e törvény megalkotása ellenére továbbra is maradt jogalkotói feladat, hiszen a külföldi tendenciák alapján nyilvánvaló, hogy a törvénynek van némi hiányossága.³¹ Ezért nem is volt meglepő, hogy az Alkotmánybírósághoz számos indítvány érkezett, amelyek különböző indokok alapján a szóban forgó törvény alkotmányossági vizsgálatát kezdeményezték. Az indítványozók között civil szervezetek, országgyűlési képviselő és országgyűlési képviselőcsoport is volt. Annak ellenére, hogy a most előterjesztett indítványok tartalmilag részben megegyeznek a korábbi eljárás alapjául szolgáló indítványokkal (az indítványozók sok tekintetben azonos okból, illetve összefüggésben kérték alkotmányvétség megállapítását), a Testület jelen esetben is érdemben folytatta le az eljárást, tekintettel arra, hogy más jogszabály felülvizsgálatára irányulnak, így a res iudicata nem állapítható meg.

E határozat esetében is az indítványok elsősorban az Alkotmány házasság és család intézményének védelmét deklaráló 15. §-ára alapozták érvelésüket. Az Alkotmánybíróság már több határozatában értelmezte a házasság fogalmát, és megállapította, hogy a házasság egy férfi és egy nő életközössége, melynek a különmeműség fogalmi eleme. Az Alkotmány 15. §-ának védelme is csak a házasságra vonatkozik. A korábbi AB-határozatok azonban

²⁸ 2009. évi XXIX. törvény 4. § (1)–(3) bek.

²⁹ MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: A bejegyzett élettársi kapcsolat bevezetése Magyarországon, *Collectio Iuridica Universitatis Debreceniensis* 8 (2010), 197.

³⁰ <http://www.drزابopeter.hu/elettarsi-nyilvantartas-celja.html> (letöltve: 2012. október 29.).

³¹ MEGYERI-PÁLFFI Zoltán: i. m. 199.

arra is rámutatnak, hogy az Alaptörvényből nem a házassági kötelék mint együttélési forma egyedüli (kizárólagos), hanem a különös (kiemelt) védelme vezethető le. Az Alkotmány nem zárja ki más párkapcsolati formák törvényi oltalmát, hanem kimondja, hogy az emberi méltósághoz való jogból következik az azonos neműek tartós párkapcsolatának elismerése és védelme, tekintettel arra, hogy ők házasságra nem léphetnek. Az Alkotmánybíróság már korábban is elvi érveléssel állapította meg, hogy a házasságkötési joggal rendelkező különböző nemű párok helyzetét az azonos neműek regisztrált élettársi kapcsolata nem befolyásolja, különösen nem sérti vagy veszélyezteti. Az élettársi kapcsolatok törvényes elismerése nem hordozza magában a házasságot megillető alkotmányos védelmi kötelezettség kiüresítésének veszélyét, mivel az azonos neműek házasságot nem köthetnek. Az Alkotmány, az indítványozók állításával szemben nem tiltja azt, hogy a házassághoz fűződő jogokat egyedileg vagy a támadott törvény által is alkalmazott általános utaló szabály révén kiterjesszék az azonos nemű párokra is. E jogkiterjesztés csak akkor jelenthetne problémát, ha mechanikusan azonosítaná a házasságot és a bejegyzett élettársi kapcsolatot. Ez tehát nem azt jelenti, hogy a jogalkotónak a házasságban és a bejegyzett élettársi kapcsolatban élőkre azonos szabályokat kell megállapítania. Arra is lehetősége van, hogy a házasság és a család intézményének védelmi szintjét előnyök nyújtásával tovább növelje. Mindezekre tekintettel az Alkotmánybíróság az Alkotmány 15. §-ára alapított indítványokat elutasította.

Több indítványozó szerint az Alkotmány 70/A. §-a által sérül, hogy a jogalkotó a házasság szabályait egy generális utaló szabállyal rendeli alkalmazni a bejegyzett élettársi kapcsolatra. Az alkotmánybírák ezen érveléssel szemben emlékeztettek arra, hogy a támadott törvény kifejezetten meghatározza azokat a házasságból eredő jogokat és kötelezettségeket, amik a bejegyzett élettársi kapcsolatra nem alkalmazhatók. Így az utaló szabály ellenére látható, hogy a jogalkotó az új jogintézményt egyértelműen el kívánta határolni a házasságtól. A Testület nem találta megalapozottnak az Alkotmány diszkrimináció tilalmát rögzítő 70/A. § (1) bekezdésére alapított indítványokat.

Az Alkotmány 54. § (1) bekezdése szerinti emberi méltósághoz való jogot sérti, hogy a támadott törvény a házasság felbontásának szabályait rendeli alkalmazni a bejegyzett élettársi kapcsolatra is. Az indítványozó álláspontja szerint élettársi kapcsolat megszüntetése elé csak a közös gyerek védelme érdekében lenne indokolt akadályokat gördíteni. A Testület ezzel szemben arra hívja fel a figyelmet, hogy a családjogi törvény a házasság megszüntetését sem csupán a közös kiskorú gyermek védelme érdekében köti bírósági peres eljáráshoz. A házasság és a bejegyzett élettársi kapcsolat is az egymás támogatását, a tartós együttélést magába foglaló, véglegesség szándékával létrehozott párkapcsolat, aminek felbontását indokolt a törvényben meghatározott eljáráshoz kötni. Így az önrendelkezési jog sérelmét sem állapította meg az Alkotmánybíróság.

Indítványok érkeztek azzal kapcsolatosan is, hogy az azonos nemű párok kapcsolatának elismerése veszélyezteti a gyermekek egészséges nemi beállítottságának kialakulását. Ezzel az állam megsérti az ifjúság érdekei és a gyermekek személyiségfejlődése védelmének alkotmányos követelményét.³² A Testület azonban kifejtette – valamint ezzel együtt az indítványozói érvelést is elutasította – hogy az, hogy a gyermek szocializációja során a homoszexualitás elfogadását tükröző szabályozással, illetve ennek megfelelő társadalmi magatartással találkozik, semmiképpen nem minősíthető a gyermek egész személyiségét, testi, szellemi vagy erkölcsi fejlődését negatívan érintő kárnak vagy veszélynek.

³² 1949. évi XX. törvény 16. § és 67. §.

Az egyik indítványozó mulasztásban megnyilvánuló alkotmányellenesség megállapítását kezdeményezte, az anyakönyvvezető lelkiismereti és vallásszabadságának szemszögéből, mert a törvény nem biztosítja az anyakönyvvezető számára a bejegyzett élettársi kapcsolat létrehozásában való közreműködés megtagadását. Ezzel összefüggésben az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolatot az anyakönyvvezető előtt megjelent két személy egybehangzó nyilatkozata – akaratnyilatkozata – és nem az anyakönyvvezető tevékenysége – mint állami aktus – hozza létre. Ez a tevékenysége pusztán regisztratív jellegű, amelynek gyakorlása során az anyakönyvvezetőnek mint hivatalos személynek világnézetileg semlegesnek kell lennie. Mindezek miatt nem állapítható meg az Alkotmány 60. § (1) bekezdésében biztosított jogok sérelme.

A Testület tehát deklarálta, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat 2009. évi XXIX. törvényben lefektetett szabályainak alkotmányellenessége az indítványozók által bemutatott érvek alapján nem állapítható meg, ezért az indítványokat elutasította.³³

Bragyova András alkotmánybíró egyetértett az indítványokat elutasító döntéssel, azonban nem mindenben értett egyet a többségi indokolásban foglaltakkal. Párhuzamos indokolásában kifejtette, hogy nem ért egyet azzal a paternalista szemlélettel, hogy az alkotmányjogilag helyes életforma a különművek házasságán alapuló család. Így, az alkotmánybírák többségével szemben nem osztja azt a megközelítést, hogy a nem házasságban élő párok viszonylagos hátrányosabb jogi helyzetbe hozása a házasság intézményének védelme érdekében elfogadható. Ez ugyanis szerinte csak akkor lenne igazolható, ha az állam jogosult lenne meghatározni, mi a jó vagy helyes élet az állampolgárok számára.³⁴

Párhuzamos indokolást fűzött a határozathoz Kiss László az anyakönyvvezető bejegyzett élettársi kapcsolat létrehozására irányuló eljárásban való közreműködésének többségtől eltérő megítélése miatt. A többségi indokolással szemben ugyanis úgy ítéli meg, hogy az anyakönyvvezető tevékenysége nem csupán regisztratív jellegű, mivel csak az ő közreműködése révén fűződnek a bejegyzett élettársi kapcsolathoz joghatások. Szerinte amennyiben a felek az állami elismerés iránti kérelmüket az állam képviselője, vagyis az anyakönyvvezető előtt bejelentik, akkor az államnak eljárási kötelezettsége keletkezik. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a bejelentés kapcsán egy konkrét ügyintézőnek (anyakönyvvezetőnek) lenne eljárási kötelezettsége. Az államigazgatási szerv eljárási kötelezettsége tehát nem azonos az állam (az államigazgatási szerv) adott képviselője eljárási kötelezettségével. Valamint mivel az anyakönyvvezető tevékenysége hatósági tevékenység, így a Ket.³⁵ szabályai vonatkoznak rá, és mivel a közigazgatási eljárásról szóló törvény jelenleg is kizárási okként kezeli azt az esetet, amikor az ügyintézőtől nem várható el az ügy tárgyilagosa megítélése, e rendelkezés lehetőséget ad a lelkiismereti konfliktusba került anyakönyvvezető eljárásból történő kizárására. Ha egy anyakönyvvezető kizárásra került, attól az ilyen kapcsolatok létesítésénél az állam még jelen marad, csupán az eltérés annyi, hogy az itt jelentkező teendőket egy másik anyakönyvvezető végzi el.³⁶

³³ 32/2010. (III. 25.) AB-határozat.

³⁴ 32/2010. (III. 25.) AB-határozat – Bragyova András alkotmánybíró párhuzamos indokolása.

³⁵ 2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól.

³⁶ 32/2010. (III. 25.) AB-határozat – Kiss László párhuzamos indokolása.

Balogh Elemér alkotmánybíró álláspontja alapján a támadott törvényt az Alkotmány 15. §-ának sérelme miatt meg kellett volna semmisíteni. Különvéleményében kifejtette, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat törvényi szintű szabályozása önmagában nem alkotmányellenes, de a házasság intézményének alkotmányos védelméből az következik, hogy az azonos nemű személyek bejegyzett élettársi kapcsolata nem biztosíthat teljesen vagy lényegileg a házastársakéval azonos státuszt. A támadott szabályozás azonban a bejegyzett élettársi kapcsolatot családjogi jogintézményként kezeli, és kevés kivétellel a házasság jogkövetkezményeit rendeli alkalmazni. Ezért megállapítható, hogy a törvény a házasság intézményének alkotmányos védelmi szintjét csökkenti.³⁷

Kovács Péter alkotmánybíró szerint is alkotmányellenes a bejegyzett élettársi kapcsolat szabályozása, ezért a határozathoz ő is különvéleményt csatolt. Úgy véli, hogy a jogalkotó a törvény kidolgozásakor nem volt tekintettel az előző szabályozást alkotmányellenessé nyilvánító 154/2008. (XII. 17.) számú AB-határozat indokolásában foglaltakra. A Testület akkor kifejtette, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat jogi kereteinek kialakításakor a házastársakra vonatkozó szabályokat részleteiben át kell tekinteni, és a szexuális irányultságból adódó különbségekre tekintettel kell azokat megfelelően alkalmazni az azonos nemű párokra. Az Alkotmánybíró szerint erre az áttekintésre a jelen határozattal elbírált törvény megalkotásakor sem került sor. A generális utaló szabály alkalmazása szerinte nem elfogadható, mivel ez komoly jogalkalmazási nehézségeket is felvet.³⁸

A határozathoz párhuzamos indokolást (ld. fentebb) és különvéleményt is csatolt Kiss László alkotmánybíró. Szerinte is meg kellett volna állapítani a vizsgált törvény alkotmányellenességét, és nem tartja alkotmányosan megengedhetőnek, hogy a törvényalkotó a bejegyzett élettársi kapcsolat intézményét lényegében azonosá tegye a házassággal. A generális utaló szabály alkalmazását az alkotmánybíró is jogbiztonságot sértőnek tartja.

Különvéleményében arra is rámutatott, hogy a Testület döntése meghozatalakor nem hagyhatja figyelmen kívül a homoszexuális párkapcsolatokat érintő tudományos kutatási eredményeket.³⁹

5. Összegzés

Megállapíthatjuk, hogy napjainkra tehát a különböző neműek élhetnek egyrészt házasságban, másrészt nyilatkozhatnak a közjegyző előtt élettársi kapcsolatukról, harmadrészt élhetnek de facto élettársi kapcsolatban, míg az azonos neműek választhatják a bejegyzett élettársi kapcsolatot, vagy élhetnek anélküli élettársi kapcsolatban.

Tanulmányomban arra kívántam rávilágítani, hogy a bejegyzett élettársi kapcsolat hazánkban viszonylag új, sokak által vitatott jogintézmény. A bejegyzett élettársi kapcsolatra vonatkozó szabályozás az utóbbi évtizedekben nagyot változott és fejlődött.

A társadalmi változások hatása és a jogintézmény szabályozásának átalakulása ellenére úgy gondolom, még mindig számtalan olyan terület van, ahol az azonos neműekre vonatkozó jogszabályokat pontosítani, részletezni kellene a jövőben. Ilyen kérdés például az, hogy helyes e, hogy a bejegyzett élettársakat a közös gyermekké fogadás, valamint az

³⁷ 32/2010. (III. 25.) AB-határozat – Balogh Elemér különvéleménye.

³⁸ 32/2010. (III. 25.) AB-határozat – Kovács Péter párhuzamos indokolása.

³⁹ 32/2010. (III.25.) AB-határozat – Kiss László különvéleménye.

emberi reprodukciós eljárásban való részvétel nem illeti meg. Egyetértek az Alkotmánybíróság azon indoklásával, miszerint attól, hogy egy gyermek homoszexuális „szülők” között nevelkedik, és ebből kifolyólag a homoszexualitás elfogadását tükröző szabályozással, illetve ennek megfelelő társadalmi magatartással találkozik, attól nem állíthatjuk azt, hogy ez a gyermek egész személyiségét, testi, szellemi vagy erkölcsi fejlődését veszélyezteti. Úgy gondolom, hogy a homoszexualitás nem választás, nem neveltetés kérdése, és ebből kifolyólag az a tény, hogy az azonos neműek emberi reprodukciós eljárásban nem vehetnek részt, sőt egymás gyermekét sem fogadhatják örökbe, rájuk nézve hátrányos megkülönböztetésnek minősül. A jövőben ilyen és hasonló kérdések megvitatását tartom szükségesnek.